

Cumhuriyet Döneminde Şehirler ve Ulus İnşası: ‘Ulus Mekân Beden’ Kitabının Değerlendirilmesi

Doğanoğlu, M. (2022). *Ulus mekân beden: Erken Cumhuriyet döneminde kentin toplumsal ve mekânsal örgütlenişi*. Nika Yayınevi.

Yiğit Samet Ünal

Mustafa Doğanoğlu'nun *Ulus Mekân Beden: Erken Cumhuriyet Döneminde Kentin Toplumsal ve Mekânsal Örgütlenişi* başlıklı kitabı, Ankara Üniversitesinde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında savunduğu doktora tezine dayanıyor. Tezin asıl başlığı “Türkiye’de 1930 – 1950 Arasında Ulus İnşası Aracı Olarak Belediyeler”dir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü mezunu olan ve halen Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde akademisyen olarak çalışan Mustafa Doğanoğlu, Türk modernleşmesi bağlamında literatürde yeri olan mekan ve beden konularını belediyecilik açısından ele almıştır. Yazar, sosyoloji ve kamu yönetimi alanlarının kesiştiği bir konu tercih etmiştir.

Çalışmanın temel sorusunu, Cumhuriyet’in kuruluşu ve ulus inşası sürecinde yerel yönetimlerin rollerinin ne olduğu ve merkez-yerel ilişkileri oluşturuyor (s. 7). Bu bağlamda yazar çalışmanın ilk bölümünde ulus, ulus inşası ve yerel yönetimlere dair kuram ve tartışmalara yer vererek, ulus inşası süreçlerinde yerel yönetimin rollerini İngiltere ve Fransa örnekleri ile göstermeyi amaçlıyor. Yazarın bu çalışmada temel iddiası, “Cumhuriyet’in kuruluş dönemi seçkinlerinin tasavvur ettikleri toplum modeli için “sosyolojik dinamiklerin”

@ Araştırma Görevlisi, İstanbul Beykent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, yigitsamet@yandex.com

Ünal, Y. S. (2024). Cumhuriyet döneminde şehirler ve ulus inşası: ‘Ulus mekân beden’ kitabının değerlendirilmesi. *Güncel Sosyoloji*, 2(2), 100-103.

 guncelsosyoloji.com

 Online Basım: 31.01.2025

uygun olmayışı sebebiyle, içlerinde buldukları toplumun “gecikmiş modernliğini” geride bırakıp, modernleşme ve ulus inşa süreçlerini yürütmek amacıyla “üstten modernleşmeci” bir siyaset izlediği” (s. 6) şeklinde ifade edilebilir.

Yazara göre yaşanan süreç “üstten modernleşmeci” ve elitist olsa dahi yöntem olarak kamu idaresi dâhilinde sadece merkezin aktörlüğü ile yürütülmemiştir. Yazar bu sürecin merkezi yönetimle beraber, yerel yönetim aktörü olan belediyeler aracılığıyla da yürütüldüğünü göstermeyi hedeflemiştir. Bu perspektif, genelde üstten bir toplum mühendisliği şeklinde, yönetilenlerden çok yönetenlere odaklanan literatüre katkı olması açısından önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın özgün tarafının, meselenin görünmeyen ya da bu zamana kadar çok da dikkat çekmeyen bu yönünü tespit etmesi olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet döneminin Kemalist seçkinleri ile Osmanlı modernleşmesi arasındaki kopuşa dikkat çeken yazar, bu seçkinlerin tasavvur ettikleri kopuşu gerçekleştirerek toplumsal dönüşümü sağlamak adına idari kurum ve kuruluşlarını bu amaca koştuklarını anlatmaktadır. Bununla birlikte belediye kurumunu ayırt edici konuma getiren en önemli husus, devlet ve yurttaş arasında gündelik hayatın akışında sağladığı aracılık rolüdür (s. 6). Ancak yazar, çalışmanın sorusu bağlamında, belediyeleri gündelik ihtiyaçlara cevap veren yol, altyapı veya çevre temizliği gibi temel görev ve sorumluluk alanları ile değerlendirmek yerine, onları toplumsal ve mekânsal örgütlenmenin temel aktörleri olarak değerlendirmektedir. Belediyeler, kitabın sınırları bağlamında Cumhuriyet modernleşmesinin farklı tarzda taşıyıcı araçları olarak görülmüştür.

Çalışmanın yine birinci bölümünde yazar yerel yönetimlerin ve kamu idaresinin yürütülme zihniyetindeki değişimi değerlendirme hususunda iki farklı etkenden söz etmektedir: Modernleşme ve ulus inşası. Modernleşmeyle ilgili olarak yazar, modernlik öncesi iktidar ile modernlik sonrası iktidar arasında bir zihniyet ayrımı yapmaktadır. Modern öncesi iktidar daha çok ekonomi ve ordu gibi makro kurumlar ile ilgilenirken modern sonrası iktidar gündelik yaşamın detaylarıyla daha çok ilgilenmiştir (s. 87). Çalışmanın ikinci bölümü Tanzimat ile kurumsallaşmaya başlayan yerel yönetimlerin uygulamalarından örneklerle başlamaktadır. Yazara göre Tanzimat sonrasında Şehremenati'nin kurulması ile birlikte kurumsallaşan yerel yönetim uygulamaları, kentteki gündelik hayatı standartlaştırmaya yönelik faaliyetler içerir (s. 88). Şehir hayatının düzenlenmesi, bütün modernleşme tecrübelerinin ortak yanlarından biridir. Türk modernleşmesinde de şehir ve mekan değişimi, pek çok yeniliği gündelik hayata taşımıştır.

Daha sonra ise Cumhuriyet dönemi yerel yönetim uygulamalarının, Tanzimat sonrası uygulamalar ile farklılaştığını belirten yazar, bu farklılaşmayı Cumhuriyet dönemi seçkinlerinin ulus inşası amacı ile açıklamaktadır. Burada yazar, belediyelere yüklenen işlevler ve onlardan beklentilerin farklılaşması dolayısıyla 1930 ve öncesi şeklinde bir dönemselleştirme yapmayı tercih etmiştir. Yazarın başlangıç tarihi olarak 1930'u seçmesi ise temelde iki

sebebe dayanmaktadır: Belediye Yasası bu yılda yürürlüğe girmiştir (s. 224) ve Cumhuriyet dönemi ulus inşasının başlaması açısından 1930 kritik bir yıldır (s. 92). Atatürk dönemi göz önünde bulundurulduğunda özellikle kültür, dil, tarih, sanat gibi alanlarda inkılapların da 1930'lu yıllarda yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle 1930'un kritik bir eşik olarak seçilmesi genel literatür ve tartışmalar açısından da uygun gözükmektedir.

Yazar, ulus kavramının modern ve politik bir inşa olduğunu savunan (s. 11) bir perspektiften hareket ederek Cumhuriyet'in ilk dönem politikalarını bu bağlamda yorumlar ve söz konusu dönemde, yönetici elitin zihnindeki ulus modelini, Gökalp'in "Türkleşme" ve "muasırlaşma" hedeflerine dayandığını belirtir (s. 54). Öyle ki, modernlik sonrası iktidar biçimleri farklılığı, çeşitliliği ve parçalı yapıyı sakıncalı bulur (s. 50). Milli birliğin sağlanması odağında bir modernleşme anlayışının Ziya Gökalp'e referansla açıklanması anlaşılabilir gözüktüğü de özellikle 1930'lardaki inkılapçılığın Ziya Gökalp'in de ötesinde ve hatta onun görüşlerine rağmen başka bir aşamaya geçtiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Söz konusu kuramsal çerçeve ve tarihsel arkaplan ışığında yazar, belediyelerin faaliyetlerini dönemin gazeteleri, belediye yayınları ve tarihi vesikalar aracılığıyla sosyoloji, siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanının kuramsal çerçeveleri ile zenginleştirip, çalışmasının araştırma sorusu bağlamında okuyucuya sunmakta ve 1930-1950 arasında ulus inşasına aracılıkları temelinde değerlendirmektedir. Böylece yazar, dönemin belediyelerinin sahip oldukları yasal yetkiler ile yürüttükleri çalışmalarını farklı kategoriler altında yorumlamaktadır. Bunlar; "belediyelerin kendi yetki alanlarında Türkçenin yaygınlaştırılması ve standardizasyonu konusundaki dil birliği çalışmaları, peçe ve çarşafın yasaklanması örneğindeki kıyafet düzenlemeleri, tasavvur edilen toplum modeline uygun yeni sosyalizasyon mekânı üretimi çalışmaları ve ticari ekonomik pazarın ve zamansal koordinasyonun düzenlenmesi çalışmaları" şeklinde sınıflandırılmıştır. Ayrıca ulus inşası konusunda toplumsal belleğin önemi vurgulayan yazar (s. 160), bu inşa sürecinde hatırlama ve unutmaya pratiği olarak, inşa edilen belediye binası ve kent meydanlarının sembolik "hatırlatma" özellikleri ile sokak ve mahalleleri isimlendirme, var olan isimleri değiştirme uygulamalarını ortaya koyup yorumlamaktadır. Bu uygulamalar, şehrin gündelik hayatının değişimi ve hatta dönüşümü açısından son derece önemli ve etkili olmuştur. Bu uygulamalar, yerelde eski ile yeni arasındaki gerilimin güç üzerinden yeniden tanımlanması ve şekillendirilmesi olarak yorumlanabilir.

Bununla birlikte çalışma içerisinde ulus inşası sürecinin Türkiye'deki deneyim ve serüvenini İngiltere ve Fransa örnekleri ile karşılaştırma çabası olsa da bu ülkelerden çalışmaya getirilen örnek ve kaynakların yeterli olmaması bu çabayı tamamına erdirememiştir. Şüphesiz Türkiye'deki bu tecrübenin farklı örnekler ile karşılaştırmalı analizi önemlidir. Ancak İngiltere ve Fransa ile buradaki tecrübenin zamansal olarak da birbirlerinden yakın olmadığı gerçeği, bu analiz için farklı ülkeleri tercih etmek de bir seçenek olabilir. En azından

ŐehirleŐme, kent ve mekan değişimi açısından bu fark neredeyse bir yüzyıldan fazla bir süreyi kapsamaktadır.

Yazar zgn bir çalışma olarak, Cumhuriyet'in ilk dönemine yönelik merkez tarafından yürütülen politikaları analiz etmenin yaygınlığının karŐısına, Anadolu'da yerel yönetim ölçeğindeki politikalarının analizini getirmiŐtir. Merkez–yerel iliŐkilerine gözler önüne sermesi literatür için önem arz etmektedir. Őehirde kullanılacak dilin düzenlenmiŐ yapısı, boŐ zamanların geçirileceği planlanmıŐ mekanlar, kamusal alanda giyilecek kıyafetlerin niteliği ve içinde yaŐanılan kentin donanımları ile bütünüyle tasavvur edilmiŐ bir toplumu, Cumhuriyet elitinin zihnindeki toplumu göstermiŐ olmaktadır. Bazı eksikliklere ve genel kabullere bağlı yorumlara rağmen çalışmanın özgün bir konuya yöneldiği söylenebilir. Ayrıca konu odağında farklı bölgelerde ve Őehirlerde arŐiv kaynaklı verilerin de kullanıldığı yeni çalıŐmalar yapılması alanda daha fazla birikimin oluŐmasına katkı sağlayacaktır.